

EGY INDIÁN EURÓPÁBAN Jász Attila: *Csendes Toll utazik*

A messzeség folyton hívja Csendes Tollat, az itthon nyughatatlan, külföldön idegen, egyedül az utazás euforikus állapotában feloldódni képes indiánt. A turistaként, nyaraló családaként vagy kortárs költőként felbukkanó CsT elmeséli utazásai történetét, barangolásait hegyeken, völgyeken, déli szűk utcákon, északi tereken barátaival vagy magányosan. Kapolcs és Róma messzire fekszik egymástól. A tapasztalásélmény elengedhetetlen a közvetlen, barátságos indián számára. A *Csendes Toll utazik* útinaplószerű történetek laza szövődése, melyben az olvasó egy huszonegyedik századi magyar törzsfőnökkel, lelkének finom rezdüléseit figyelemmel kísérve utazhat. A kötet történetei nem kapcsolódnak szorosan egymáshoz, nem állnak össze nagy ívű történetté, Csendes Toll sem változik igazán, csak „még belenéz sajnos a tükörbe, és egy idegen, öreg indiánarc néz vissza” rá. „Vagyis fárad.”

De ki is az a Csendes Toll? A történetek elbeszélője egyes szám harmadik személyben mesél a törzsfőnökről, olyan fikciós játékba bocsátkozva ezzel, melyben a reflexív *én*-elbeszélő és az *ő*-elbeszélő határai összemosódnak: az *én* pontosan tudja, látja és érzi azt, amit *ő* tapasztal, annál azonban nem többet. Csendes Toll világa az *én* világa is egyben, melyből az nem tud és nem is akar kilépni. Az elbeszélés határait az *én* Csendes Tollal egyetértésben állítja fel, olykor akár az „ezt már nem mondhatja el senkinek” gesztusával berekesztve a gondolatmenetet.

A gesztus mögött, mellyel az *ént* egy harmadik személyű elbeszélővé teszi, ott húzódik az eltávolítás mágiája: sokkal inkább tudok beszélni magamról, szilárdabb a pozícióm a világban, ha egy kívülről pontosan definiálható *ő*-ként határozom meg magam, ha *őt* beszélem el önmagam *helyett*. Vagy talán sokkal jobban meg tudom húzni az elbeszélendő *én* határait. Már csak azért is, mert az elbeszélő kizárólag harmadik személyben beszél, vagyis csak az *őt* definiálja, önmagát nem. Annyira nem, hogy az *én*ről egyáltalán nem tesz megálapításokat, történeteiben szinte kizárólag az *ő*re irányítja figyelmét, minden történetet rajta keresztül beszél el — a többiek (*ők*) pusztán szerethető epizód szereplők. Nem pusztán fikcionalizálásról van tehát szó, hanem az *én* definiálásáról, önazonosság-kereső játékról. Nem melleleg írói stílusjátékról is, az *én* egyes szám harmadik személyben való elbeszélése mintha tényleg az indiánregények nagy törzsfőnökének önelbeszélő módszerét használná.

E játéknak mindezzel együtt megvan a maga referenciális oldala is: Csendes Toll oly nagy hasonlóságot mutat magával az íróval, hogy megkerülhetetlenné válik a párhuzamok értelmezése — ki lehetne más a gyermekeivel és feleségével nyaraló családapa, a kapolcsi fesztiválon barátkozó völgylakó, az újvidéki nemzetközi konferenciára meghívott magyar költő. Tehát az *író* is játékot játszik, mely talán — egy kissé ironikusan — önrreferens. A huszonegyedik századi törzsfőnök, a rezervátumban élő őslakos mintha egy kihalófélben lévő kultúra utolsó képviselője lenne. Vagy talán *a kultúra* képviselője. Előszeretettel fogadja el a meghívást író-költő találkozókra, melyeken *ő* maga is felolvas, beszél, bár úgy tűnik, néha még *ő* is képes bosszankodni a költő és az irodalom helyzetén — vagy helyzetelenségén. És Csendes Toll előszeretettel beszélget barátaival, szakmabeliekkel, vagy hallgatja akár a kapolcsi Ifjút, hogy „hogyan is állnak Jász Attilával” — e kérdés kifejezetten hízelgő számára. Rossz térde ellenére is elmélyült látogatásokat tesz idegen és félig idegen városokban, Kapolcson fesztiválozik, Székelyudvarhely környékén medvéket les, Monopoliban és Krakóban eldugott, észrevétlen helyeket kutat — a városok rejtett zugai érdeklik, Rómában úgyszintén, ahol egy antikvárium mélyén hatalmas kincsre bukkan: Pázmány egyik művének régi kiadására — bár a címet nem pontosítja, a művet csak a *Könyvként* emlegeti.

Az indiánosdival pedig egy újabb, referenciális játékot nyit meg előttünk Jász Attila: a Csendes Toll által bevallottan nagyra tartott előadóművész, Cseh Tamás játékát. A hatvanas évek végén megalapított bakonyi indiántábor hagyományát maig ápolja a pár száz főre duzzadt csoport. A tábor alapítója és vezetője, a törzsfőnök, maga Cseh „Füst a szemében” Tamás volt. Akiről Jász „Csendes Toll” Attila utazásai közben is megemlékezik. Monopoliban ezt jegyzi fel: „[Csendes Toll] Szíve pedig tele volt életszeretettel. Ezért is ébredt ezzel a gondolattal. Hogy nem hal meg, folytatja tovább. Megírja utazásai történetét. Ezzel is tiszteleg kicsit névadója (CsT) előtt. Hisz: »Micsoda útjaim, voltak nekem...«” Csendes Toll barátságos, nyitott és társaságszerető indián, egy cseppet sem melankolikus, még ha szeret is télen, meleg otthonában meztelenül, a kanapén hátra dőlve Hamvas Béla-t olvasni.

Jó szívvel (vagy kevésbé jó szívvel) felolvasóestekre, kerekasztal-beszélgetésekre jár, első sorban meghívott vendégként: *ő* maga is felolvas, beszél, még ha nem is túlzottan szereti ezt a szerepet. Az *ő* igazi terepe a *baráti* beszélgetés iroda-

lomról, művészetéről; szereti a társaságot, leginkább saját *harcostársait* és családját. „Ezek a legfontosabb pillanatok, amiért a völgy munkát érdemes bevállalni. Nem a közönség előtti beszélgetés, a munka, a bulik miatt, hanem ezért. Ezért a néhány iszonyatosan mély pillanatot, amit együtt élnek meg” — olvashatjuk Csendes Toll kapocsi élménybeszámolójában. És nem mellesleg a gyöngyöző sört is szereti, mely elengedhetetlen kelléke egy jó beszélgetésnek.

CsT rossz térde miatt szenved, a fájdalom minden útját megkeseríti, a kint töltött idő lehetőségeit korlátozza: a nyugvópont egy pad vagy terasz, olyan nyitott terek, ahol Csendes Toll kimértséggel megtalálja útját bentről, szemlélődéséből kifelé, abba a térbe, mely a megélt tapasztalatot, a szemlélődésen keresztül válik élményszerűvé. Bár a tér bebarangolása legalább annyira fontos számára, mint a szemlélődés, a csillapíthatatlan vágy olykor megmarad vágynak, térde nem engedi hosszú utakra. E csendes magányban a toll és a papír válnak társaivá. Aztán CsT-t megműtik. *Északon*. A kórházi ágy, a fájdalomban összpontosuló szűk tér a gyöttrő kétségek, gondolatok helyszíne, és a reményé, hogy utána jobb lesz. Új térd, új utak. Annak ellenére is újra beleveti magát az utazásba, hogy utána sem lesz jobb. És miért látogat mégis minden csütörtökön Sopronba? Nem a jól ismert utcák hangulata vagy kedvenc borospincéi miatt. A válasz egyszerű: kezelésekre jár, azok adnak gyógyírt ideig-óráig a fájdalomra.

Csendes Toll legalább annyira szeret hazájában barangolni, mint idegen földön. Az idegenségérzetét elsősorban az úton levés élménye határozza meg. „Kétszer egy óra oda, kétszer egy óra vissza. Közben lehet korrektúrázni, visszafelé akár dobozos Sopronit inni. Bambulni és koncentrálni. Otthonossá tenni az otthontalanságot, az úton levést. Szabadnak lenni. Haúúúú!” Az utazásnak azonban nem lehet minden pillanata ennyire zajos. „Az IC nem zötyög, időtlenül száguld át a tájon, mint a 21. század. De itt még tavak, belvizek, sár és szántóföld egyvelege, poétikusan, mint egy Tarkovszkij-film imitációja. Le is teszi a tollat csendesen.” Talán nem véletlenül emlegeti Tarkovszkijt: mintha a *Sztalker* hőseinek arcáról mutatott hosszú közelképet látnánk, ahogy hajtányukon a Zóna felé közelednek. A még nem az ismeretlenben és a már nem otthon közti átmenet, az úton levés percei, órái ezek.

A *Sztalker* arcáról sok mindent le lehet olvasni, félelmet, zavart, és az elmélyült gondolkodásnak is leolvasható a maga mimikája. De megtévesztő lehet, hogy ugyanolyannak tűnik az emlékeibe burkolózó utazó arca. Csendes Tollé is ilyen, útban a feketetői vásár felé: „Ülnek a vonaton, az idő már kizökkent, mint mindig utazáskor. Vagy

megállt? Másképp működik. Az emlékek is ködpáráként gomolyognak indián lelkében. Ráülnek szépen a szív fájának ágaira, éppen sugárzó levelek lesznek. Amikor lehullanak, úgy hívják, szívkoszorú-érelmeszesedés. Ezért nem árt időnként az emlékezet ösvényein bolyongani. Frissíteni a vérkeringést.”

Csendes Toll utazásainak történetei is időn kívül helyezkednek el. Nem kronologikus sorrendben követik egymást, hanem a tér önkényes rendezővel — dél, észak, nyugat, kelet — szerint. Ebből következően az egyes (ön)reflexív felismerések sem egymást követik. Az útinapló gondolata már az első történetben, az idézett olaszországi út során — önreflexíven — megfogalmazódik. Arra azonban csak *keleten*, Aradon járva ébred rá, hogy mit jelent számára az utazás: „Araddal kiderül CsT számára, hogy szeret utazni. Nem mint-ha titkolta volna, de ez még nem fogalmazódott meg benne így, konkrétan.”

A térbeli, magányos vagy közösségi utazásélmény mellett Jász Attila a könyv központi helyén idézi fel a szellemi utazás élményét, ugyanis a kötet arany Metszésében Csendes Toll Hamvas Béla *Hüperionjának* mélységeiben merül el. Kivételesen az íróval elmélkedik olvasóként — és nem fordítva —, arról többek közt, hogy *mi az életben a legfontosabb*. Csendes Toll talán szeret néha túlzásokba esni: „ha nem tudsz nevetni, ha nincs humorod, véged van” — foglalja össze Hamvas tanítását. De túlzásai ellenére is hihet neki az olvasó, Csendes Toll nemcsak hogy békés törzsfőnök, de a humora is helyén van — talán ezért is olyan szerethető. Derűs személyiség. Hamvas szerint *Mindent lehet hazudni, még az örömet is, egyedül a derűt nem*. Csendes Toll nem hazudik, „maszk nélküli” törzsfőnök. Utazásai során nem egyszer él az írónia eszközével, hogy kifejezze bosszúságát, nem egyszer marad le a jó lehetőségről, hogy kiélhesse kíváncsi, új élményekre szomjazó lelkének vágyait, de soha nem az elkeseredés hangján szól hozzánk.

A *Csendes Toll utazik* történeteit az idegenség mint otthonosság tapasztalata tartja össze. Nemcsak a külvilág, hanem Csendes Toll belső világa is az olvasó elé tárul: CsT érdeklődő törzsfőnök, kalandozik a nagyvilágban, „lát és tapasztal”, nagyszerű utazó és remek mesélő. Magába szívja az idegen városok légkörét, nekünk, olvasóknak pedig olyan párlatot alkot, mely egészen plasztikussá teszi számunkra élményeit. Pontos figyelmre egyszerre irányul kifelé és befelé, könnyűszerrel találja meg az izgalmas és érdekes részleteket utazásaiban, amelyekben ő maga is el tud mélyedni. (*Kortárs*, Budapest, 2015)

SZMERKA DÁNIEL